
Kimmo Nuotio –
Heta Aleksandra Gylling (toim.)

Oikeus ja politiikka: filosofisia esseitä

Julkaisuvaliokunta

Pekka Vihervuori, puheenjohtaja

Markku Helin

Mika Hemmo

Raimo Lahti

Tatu Leppänen

Risto Nuolimaa

Lea Purhonen, sihteeri

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 6120 300

f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

Kannen suunnittelu: Heikki Kalliomaa

Kannen kuva © Wolfgang Kaehler/CORBIS/Skoy

© Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

ISSN 1458-0446

ISBN 978-951-855-273-7

Edita Prima Oy, Helsinki 2007

Sisällys

Esipuhe	VII
<i>Heta Aleksandra Gylling</i>	
Multikulturalismikeskustelun moninaisia ongelmia	1
<i>Ari Hirvonen</i>	
Suvereeni ja päätös normin tuolla puolen: Schmitt ja Benjamin	19
<i>Jari Kauppinen</i>	
Hannah Arendt totuudesta ja valehtelusta politiikassa	41
<i>Toomas Kotkas</i>	
Michel Foucault'n käsitys oikeuden ja liberaalin poliittisen rationaliteetin välisestä suhteesta	57
<i>Arto Laitinen</i>	
Persoonien välisestä tunnustuksesta	79
<i>Iivi Anna Masso</i>	
Keskusteleva demokratia ja perustuslaillinen oikeusvaltio. Onko osallistuvan kansanvallan ja liberaalin oikeusjärjestelmän suhde symbioottinen vai ristiriitainen?	105
<i>Kimmo Nuotio</i>	
Eettistä vai moraalista oikeutta? Oikeusvaltio monikulttuurisuuden paineessa	127
<i>Mika Ojakangas</i>	
Oikeus ja omatunto Kreikan klassisella ajalla	145
<i>Pilvi Toppinen</i>	
Philip Pettitin republikaaninen vapaus	179
<i>Annamari Vitikainen</i>	
Monikulttuurisuus ja kulttuurisen ryhmän määrittelyn ongelmat	205
Kirjoittajat	229

Philip Pettitin republikaaninen vapaus

Tarkasteltaessa yksilön ja yhteiskunnan suhdetta poliittisen filosofian näkökulmasta yhteiskunnallisen vallan ja yksilön vapauden välinen rajanveto on yksi keskeinen näkemyksiä jakava kysymys. Kuten John Stuart Mill aikoinaan pohti teoksessaan *Vapaudesta*: ”[missä] ovat oikeat rajat yksilön heruudelle oman itsensä ylitse? Missä alkaa yhteiskunnan valta? Kuinka paljon ihmiselämää pitää omistaa individualismille ja kuinka paljon yhteiskunnalle?”¹ Sitten Millin päivien erilaisia vapauden määritelmiä on esitetty lukemattomia. Karkeasti ottaen useimpien määritelmien mukaan vapaus voidaan hahmottaa Isaiah Berlinin dikotomian puitteissa joko negatiivisena vapautena ulkoisista rajoitteista tai positiivisena vapautena hallita itse itseään. Philip Pettitin mukaan tämä jaottelu on kuitenkin harhaanjohtava sikäli, että yhteiskunnallinen vapaus voidaan hänen mukaansa määrittellä oleellisesti Berlinin esittämistä vapauskäsitteistä poikkeavalla tavalla siten, että vapaus hahmottuu negatiivisesta ja positiivisesta vapaudesta eroavana *republikaanisena vapautena*. Tarkastelen tekstissäni tätä Pettitin 1997 teoksessaan *Republicanism: A Theory of Freedom and Government* esittelemää tapaa määrittellä vapaus vapautena dominoinnista eli arbitraarisesta, mielivaltaisesta vallankäytöstä.²

Pettit esittää oman vapauskäsitteensä republikaanisen yhteiskuntateorian puitteissa.³ ”Republikanismilla” viitataan tässä yhteiskunnallisiin teorioihin, joiden innoittajina ovat muinaiset Ateenan ja Rooman tasavallat sekä

¹ Mill 1982 [1859], s. 80.

² Kiitokset hyödyllisistä kommentteista käytännöllisen filosofian laitoksen tutkijoiden työseminaarilaisille.

³ Republikaanisen viitekehyksen kautta näkemyksiään esittäneisiin teoreetikoihin lukeutuvat Pettitin ja Michael Sandelin ohella myös historioitsijat Quentin Skinner ja John Pocock, joiden näkemykset nivoutuvat kuitenkin edellä mainittuja tiiviimmin historiallisen republikaanisen ajattelun viitekehykseen.

niihin liitetty aktiivinen, yhteiskunnallisesti suuntautunut käsitys kansalaisuudesta.⁴ Siinä missä 1980-luvulla käydyssä liberalismi–kommunitarismikeskustelussa huomio kiinnittyi paljolti yhteiskuntafilosofisen näkemyksen subjektiin⁵, republikanismissa keskeisiksi teemoiksi nousevat yhteiskunnallinen vapaus ja kansalaisuus. Nykyiset uusrepublikaaniset näkemykset voidaan jaotella yksinkertaistaen kahteen erilaiseen suuntaukseen sen perusteella, kuinka ne näihin kysymyksiin suhtautuvat. Uusateenalainen (myös vahvaksi kutsuttu) näkemys, jonka juurien katsotaan olevan muinaisen Ateenan perinteessä, korostaa aktiivista kansalaisuutta sisällöllisesti palkitsevana ja itsessään merkityksellisenä. Uusroomalainen (myös instrumentaaliseksi kutsuttu), taustallaan muinaisen Rooman tasavalta, puolustaa taas aktiivista kansalaisuutta lähinnä välineellisenä, demokraattisia instituutioita ja siten yksilön vapautta turvaavana. Siinä missä uusateenalaisen republikanismin kannattajat pitävät kansalaisuutta sinänsä arvokkaana, uusroomalaisen suuntauksen puolustajat eivät niinkään ota kantaa kansalaisuuden merkityksellisyyteen itsessään.⁶ Uusateenalaiset teoriat voidaan nähdä pitkälti yhteensovivina kommunitaristisiksi kutsuttujen näkemysten kanssa – muun muassa kommunitaristeihin luettu Michael Sandel on esittänyt oman versionsa republikanismin 1996 teoksessaan *Democracy's Discontent* – uusroomalaisten, joihin Pettikin voidaan lukea, muistuttaessa pitkälti vasemman laidan (*left wing*) versioita liberaaleista näkemyksistä.⁷

Pettitin republikaanisen vapauden puolustus käsittää oikeastaan kolme väitettä. Ensinnäkin hän väittää, että poliittinen vapaus on mahdollista käsitteellistää dominoimattomuutena (*non-domination*) niin, että henkilön voidaan katsoa olevan vapaa siinä määrin kuin hän on vapaa arbitraarisesta valtakäytöstä. Toinen väite on koskee historian tulkintaa: Pettitin mukaan poliittinen vapaus on käsitetty republikaanisen poliittisen ajattelun historiassa,

⁴ Kansalaisuus koski toki näissä kaupunkivaltioissa vain pientä yhteiskunnallista eliittiä, vapaita miehiä.

⁵ Liberalismi–kommunitarismi-debatissa nk. kommunitaristit kritisoivat liberaalien teoreetikkojen, erityisesti John Rawlsin, ihmiskuvaa turhan kapeana ja korostivat yhteisön merkitystä ihmisen identiteetin muovautumisessa. Ks. esim. Mulhall – Swift 1997.

⁶ David Held (1996, s. 36–61) luokittelee republikaaniset teoriat *kehityksellisiin*, joissa pääpaino on poliittisessa osallistumisessa, ja *suojeleviin*, joissa ensisijaisena huomion kohteena on kansalaisten päämäärien ja intressien suojeleminen, mikä näyttäisikin sopivan hyvin kuvaamaan Sandelin ja Pettitin näkemysten painotuseroja. Tätä jaottelua ei kuitenkaan jostain syystä ole juurikaan käytetty kyseisessä keskustelussa.

⁷ Sandel 1998, s. 325–326; Kymlicka 2001, s. 294.

aina antiikin Roomasta alkaen muiden muassa Ciceron, Machiavellin, Harringtonin, Montesquieun, Rousseau ja Madisonin toimesta, nimenomaan edellä mainitulla tavalla. Tosin monet näistä ajattelijoista eivät itse ole määritelleet itseään republikaaneiksi, mutta Pettitin mukaan heidän ajatuksensa sopivat republikaanisen tradition puitteisiin nimenomaan vapauskäsitystensä perusteella.⁸ Kolmanneksi Pettit väittää, että poliittisen vapauden republikaaninen tulkinta on henkiin herättämisen arvoinen, koska sillä on monia etuja suhteessa nykykeskustelussa vallalla oleviin vaihtoehtoihin. Hän on sitä mieltä, että republikaaninen tulkinta vapaudesta ja sen vaikutukset yhteiskuntafilosofiseen teoriaan sopivat paremmin yhteen intuitiivisten oikeudenmukaisuuskäsitystemme kanssa kuin liberalismi ja negatiivinen vapaus, mutta ne eivät toisaalta ole kuitenkaan yhtä vaativia kuin positiivinen vapaus itsehallintona. Pettit pyrkii osoittamaan, että hänen republikaanisella vapaudellaan on muita vapauden tulkintoja perustavammanlaatuinen rooli poliittisessä ajattelussamme.⁹

Keskityn tekstissäni tarkastelemaan Pettitin väitteitä poliittisen filosofian nykykeskustelun puitteissa sivuuttaen historian tulkintaa koskevan väitteen. Käsittelen aluksi Berlinin dikotomiaa negatiivisesta ja positiivisesta vapaudesta. Sitten siirryn republikaaniseen vapauteen ja Pettitin väitteisiin, joiden avulla voidaan hänen mukaansa osoittaa republikaanisen vapauden olevan erillinen, negatiivisesta ja positiivisesta vapaudesta oleellisesti eroava vapauden laji. Lopuksi tarkastelen, mitä ongelmia Pettitin vapauskäsitukseen liittyy.

Kaksi vapauden käsitettä

Poliittisessa filosofiassa tavataan erottaa kaksi näkemystä vapaudesta, joita on tapana kutsua negatiiviseksi ja positiiviseksi Isaiah Berlinin 1958 klassikoosseessään ”Kaksi vapauden käsitettä” esittämän jaottelun mukaisesti. Karkeasti ottaen negatiivisella vapaudella tarkoitetaan vapautta ulkoisista

⁸ Pettit 1997, s. 19–20. Tämä historiallinen väite on kuitenkin kiistanalainen. Esimerkiksi Quentin Skinner pitää Pettitin historialuentaa osin harhaanjohtavana. Skinnerin mukaan osa näistä ajattelijoista oli republikaaneja pikemminkin monarkian vastustamisen mielessä kuin vapauskäsitystensä perusteella. Skinner 1998, s. 22. Keskityn kuitenkin artikkelissani teemaan systemaattisesta näkökulmasta sivuuttaen tämän historian tulkintaan liittyvän debatin.

⁹ Ks. esim. Pettit 2005.

rajoitteista ja positiivisella vapaudella vapautta itsehallintona. Näiden vapauskäsitteiden variaatioita on lukemattomia, kuten negatiivista vapauskäsitteistä kritisoivina Charles Taylor korostaa. Määritelmien moninaisuudesta huolimatta vapauskäsitteet voidaan kuitenkin jakaa kahteen eri ryhmään tiettyjen perheyhtäläisyyksien avulla, joten jakoa negatiivisiin ja positiivisiin vapauskäsitteisiin voidaan sikäli pitää oikeutettuna.¹⁰

Klassisena negatiivisen vapauden käsitteen muotoilijana voidaan pitää Thomas Hobbesia, joka *Leviathanissa* toteaa vapauden olevan vastustuksen poissaoloa. Hobbes kuvaa rationaalisten olentojen vapautta metaforalla vapaasta liikkeestä. Toimija on vapaa, mikäli häntä ei ole hänen voimiensa ja kykyjensä mahdollistamien rajojen puitteissa estetty toimimasta siten kuin hän itse haluaa. Keskeistä Hobbesin kannassa on esteiden tai esteinä toimivien uhkien poissaolo.¹¹ Vastaavaan fyysiseen alaan nivoutuvaan hahmotustapaan nojaa myös Berlin, jonka mukaan negatiivisen vapauden tarkempi määrittely sisältyy vastaukseen, joka annetaan kysymykseen: ”Mikä on se alue, jolla subjekti – ihminen tai ihmisryhmä – saa tai subjektin tulee saada toimia tai olla niin kuin itse haluaa, muiden ihmisten siihen puuttumatta?” Hänen tarjoamansa vastauksen mukaan negatiivinen vapaus käsittää sen alueen, jolla ihminen voi toimia oman tahtonsa mukaan, omien kykyjensä puitteissa. Jos muut supistavat tätä aluetta, voidaan sitä kutsua pakottamiseksi. Pakottamisella viitataan siis muiden ihmisten tarkoitukselliseen väliintuloon alueella, jolla subjekti haluaa toimia. Toisaalta Berlin katsoo, että mikäli toimijan kyvyttömyys haluamiensa asioiden saavuttamisessa on seurausta siitä, miten muut ihmiset ovat järjestäneet asiat, voidaan tätäkin pitää pakottamisena. ”Pakottamisen käsite ei kuitenkaan kata kaikkia kykenemättömyyden muotoja. Jos totean, etten kykene [...] ymmärtämään Hegelin tuotannon hämärimpiä kohtia, on omituista väittää sen johtuvan [...] pakottamisesta.” Ylipäätään negatiivisessa mielessä vapaa on Berlinin mukaan subjekti, jonka asioihin muut eivät sekaannu. Mitä laajempi on se ala, jolla toiset eivät puutu subjektin tekemisiin, sitä vapaampi tämä on.¹² Charles Larmore korostaa, ettei Berlinin negatiivisen vapauden määrittelmä kata vain sitä alaa, missä yksilö voi toimia halujensa mukaan – täl-

¹⁰ Taylor 1985.

¹¹ Hobbes 1999 [1651], II:21, ks. myös Pulkkinen 1987, s. 116–117. Tosin järjestyksen ylläpitämiseksi tätä vapauden alaa on supistettava keskitetyn hallinnon hyväksi, jotta ihmiset eivät tuhoaisi toisiaan.

¹² Berlin 2001 [1958], s. 47–49.

löinhän kuka tahansa voisi laajentaa vapautensa alaa vain vähentäen tyydyttämättömiä halujaan. Berlinin negatiivisen vapauden alaa supistavat nimenomaan valinnan mahdollisuuksia rajoittavat tekijät.¹³

Negatiivinen vapaus on liberaaleille teoreetikoille tyypillinen tapa hahmottaa vapautta yksilön riippumattomuutena muiden ulkoapäin asettamista rajoitteista. Mutta se, miten negatiivista vapautta tulkitaan, vaihtelee sen mukaan, millaisesta liberalismista puhutaan: onko kyse oikean laidan äärilibertaristeista vai vasemman laidan hyvinvointia ja tasa-arvoa painottavista egalitaristisista liberaaleista. Taylor huomioi, että oikeamman laidan negatiivisen vapauden tulkinnoille on tyypillistä tietynlaisen mahdollisuuskeskeisyyden korostus, joka on lähtöisin negatiivisen vapauden hobbeslaisesta tulkinnasta, jossa vapaus on nimenomaan sitä, että yksilöä ei estä mikään, ja vapauden ala voidaan laskea määrällisesti siten, että kaikki kiellot supistavat yhtäläisesti vapauttamme. Hyvinvointiliberalismin puitteisiin lukeutuvien näkemysten mukaan sen sijaan myös sillä, mihin rajoitteet liittyvät, on oleellinen merkitys; vapautta saattaa esimerkiksi loukata enemmän mielipiteen vapauteen puuttuminen kuin vaikkapa hengenvaarallisen liikennekäyttäytymisen kieltävät säännöt. Negatiivisista käsityksistä rakentuukin Taylorin mukaan turhan yksipuolinen kuva, mikäli ne nähdään ainoastaan mahdollisuuskeskeisinä.¹⁴

Positiivinen vapaus puolestaan rakentuu autonomian käsitteen ympärille. Positiivisen vapauskäsityksen puitteissa vapaus ei negatiivisen vapauden tapaan samastu liikkeeseen, vaan pikemminkin moraaliolentona olemiseen ja omien luonnollisten halujen ja mielitekojen asettamiseen moraalityylisiksi. Jean-Jacques Rousseau mukaan ”pelkän mieliteon noudattaminen on orjuutta, kun taas sellaisen lain totteleminen, jonka on itse itselleen säätänyt, on vapautta”.¹⁵ Vapaus autonomiana ei siis tarkoita vapautta luonnollisista haluista vaan vapautta *päättää* omaa toimintaansa säätelevistä laeista. Siinä missä negatiivisessa vapaudessa tärkeänä nähdään hallinnon alue, eli sen alan laajuus, jossa subjekti voi toimia toisten estämättä, positiivisessa vapaudessa keskeiseksi nousee hallinnan lähde. Positiivisen vapauden perustana voidaan pitää halua päättää omasta elämästään ja teoistaan, kuten Berlin kuvaa, halua ”tiedostaa itsen[sä] ajattelevaksi, tahtovaksi ja toimivaksi

¹³ Larmore 2001, s. 230.

¹⁴ Taylor 1985, s. 211–219.

¹⁵ Rousseau 1997 [1762], s. 59.

olennoiksi, joka kantaa vastuun valinnoistaan ja kykenee selittämään ne viittaamalla omiin ajatuksiinsa ja tavoitteisiinsa”.¹⁶

Erilaiset subjektikäsitteet näyttäytyvät positiivisen vapauden yhteydessä oleellisena elementtinä. Positiivista vapautta rationaalisena itsehallintona voidaan tulkita hyvin eri tavoin subjektikäsitteestä riippuen. Positiivisen vapauden äärimmäiseen versioon, vapauteen pakottamiseen, ajaudutaan tulkittaessa vapauskäsitteksen subjekti kollektiiviseksi entiteetiksi, joka pakottaa jäsenensä rationaalisen tahtonsa alaiseksi. Tällaisen paternalistis-kollektivistisen tulkinnan mukaan on hyväksyttävää pakottaa ihmisiä ”heidän oman etunsa vuoksi”, mikäli uskotaan, että he toimisivat itsekin kyseisen tavoitteen saavuttamiseksi, jos vain olisivat rationaalisempia. Berlin itse puolestaan käsittää yhteiskunnallisen toiminnan subjektiksi yksilön. Toisaalta hän vastustaa myös atomistis-individualistista näkemystä yksilöstä todeten: ”[m]itä olen, määräytyy suurelta osin siitä, mitä tunnen ja ajattelen; se mitä tunnen ja ajattelen, määräytyy niistä tuntemuksista ja ajatuksista, jotka ovat vallalla yhteiskunnassa, johon kuulun.” Myös hallinnan käsitettä voidaan tulkita eri tavoin, jopa siten, että vapaana pidetään vain sellaista subjektia, joka kykenee hallitsemaan omia irratoonallisia halujaan.¹⁷

Myönteisesti positiiviseen vapauskäsitteeseen suhtautuva Taylor korostaa positiivisen vapauden yhteyttä vallankäyttöön: yksilö on vapaa vain ja ainoastaan siinä määrin, kuin hän voi tuloksellisesti ohjata itseään ja vaikuttaa elämänsä. Positiivisen vapauden kohdalla tulkintaerimielisyyksien kohteeksi nousee kysymys, mitä tällä itsehallinnolla tarkoitetaan. Vaikka positiivista vapautta voidaan tulkita monin eri tavoin, niin Taylorin mukaan positiivisella vapaudella tarkoitetaan ainakin jossain määrin aina kollektiivista kontrollia yhteisestä elämästä. Toisekseen on myös otettava kantaa siihen, miten määritellä, mitä yksilö todella haluaa. Entä kuka voi arvioida, onko joku vapaa vai ei, mikäli vapaus käsitetään positiivisessa mielessä? Taylorin mukaan on mahdollista, ettei itsetiedostuksemme ole täydellistä emmekä välttämättä tunnista keskeisiä tavoitteitamme, mutta silti mikään ulkopuolinen taho ei voi tietää meitä itseämme paremmin, olemmeko vapaita vai emme. Siten ihmisiä ei myöskään tulisi ulkoapäin pakottaa vapauden nimissä.¹⁸

Mikäli negatiivista ja positiivista vapauskäsitteistä voidaan tulkita hyvinkin laajalla skaalalla, miten määritellä keskeinen erottava tekijä niiden välil-

¹⁶ Berlin 2001 [1958], s. 47 ja 55–57; ks. myös Pulkkinen 1987, s. 120–121.

¹⁷ Berlin 2001 [1958], s. 56–60 ja 81.

¹⁸ Taylor 1985, s. 213–217.

lä? Berlinin arvion mukaan negatiivisen ja positiivisen vapauden vastakkaisuus perustuu loogiseen erillisyyteen kysymysten ”kuka hallitsee minua?” (positiivinen) ja ”miten pitkälti hallitus puuttuu [tai ylipäättään muut puuttuvat] asioihini?” (negatiivinen) välillä. Huomionarvoista on, että vaikka Berlin jaottelee vapauden negatiiviseen ja positiiviseen, hän ei itse kuitenkaan päädy hylkäämään kumpakaan vapauden lajeista, vaan pitää niitä kumpakin oleellisena todeten: ”Ei ole kyse kahdesta saman käsitteen tulkinnasta, vaan kahdesta olennaisesti erilaisesta ja yhteen sovittamattomasta elämän päämääriä koskevasta asennoitumisesta.” Oleellista onkin Berlinin mukaan nähdä, että ne molemmat yhdessä muodostavat vapauden alan, jota mikään yksittäinen luonnehdinta ei tunnu kattavan. Vaikka Berlin hyväksyykin, että jokainen laki vähentää vapauttamme, ei hän pidä myöskään positiivista vapautta itsehallintona merkityksettömänä vapauden elementtinä. Tosin positiivisen vapauden ensisijainen arvo on Berlinin mukaan instrumentaalista, keino suojella yksilöiden oikeuksia.¹⁹

Republikaaninen vapaus

Nykyrepublikaaneista uusateenalaisen version kannattajat puoltavat positiivista vapauskäsitystä, joka voidaan nähdä jatkumona Benjamin Constantinin 1819 määrittelemälle muinaiselle (ancient) vapaudelle, jonka vastinparia Constantin kutsuu moderniksi vapaudeksi. Tälle positiivisen vapauden tulkinnalle oleellista on aktiivinen osallistuminen poliittiseen vallankäyttöön. Muinaisen Ateenan asukkaat olivat vapaita, koska he hallitsivat itseään kollektiivisesti, vaikka heiltä puuttuivat henkilökohtainen itsenäisyys ja kansalaisvapaudet. Heidän myös oletettiin uhraavan mukavuutensa kaupunkivallan vuoksi. Muinaisen käsityksen mukaan politiikan päämääränä ja tarkoituksena oli kehittää yhteiskunnan jäsenten hyveellisyyttä, oikeudenmukaisuutta ja moraalisuutta. Constantinin muinaisen vapauden vastapoolina esittämälle modernille vapaudelle oleellista on puolestaan yksilön vapaa onnellisuuden tavoittelu tai muiden henkilökohtaisten päämäärien toteuttaminen, jossa poliittisen järjestelmän roolina on lähinnä suojella yksilön oikeuksia ja vapauksia sekä samaan aikaan olla estämättä yksilöä päämääriensä tavoittelussa. Modernille näkemykselle onkin luonteenomaista käsitys siitä, että hallinnon tulisi suhtautua neutraalisti erilaisiin käsityksiin hyvästä.²⁰

¹⁹ Berlin 2001 [1958], s. 56–60 ja 81–92.

²⁰ Constant 1988, s. 309–328; ks. myös Sandel 1996, s. 4–19.

Keskeistä republikanismille on Sandelin mukaan käsitys, että vapaus edellyttää jaettava itsehallintoa. Tämä idea ei vielä sinällään ole ristiriitainen liberalismiin kanssa. Osallistuminen politiikkaan voi olla yksi tapa valita omat päämääränsä. Sandelin uusateenalaisen republikanismin mukaan osallistuminen itsehallintoon tarkoittaa kuitenkin jotain enemmän: se tarkoittaa sitä, että kansalaiset harkitsevat yhdessä, mikä edistää yhteistä hyvää ja vaikuttavat yhdessä poliittisen yhteisönsä kohtaloon. Tämä yhteisen hyvän harkinta on vaativampaa kuin pelkkä liberalismiin edellyttämä kyky tehdä valintoja ja samalla kunnioittaa toisten tekemiä valintoja. Se vaatii tietoa yhteiskunnallisista asioista, yhteenkuuluvuuden tunnetta, käsitystä yhteiskunnasta kokonaisuutena sekä moraalista sitoutumista yhteisöön. Osallistuminen itsehallintoon edellyttää, että kansalaisilla on – tai he ovat kykeneviä saavuttamaan – tiettyjä luonteenpiirteitä tai kansalaishyveitä. Uusateenalainen republikaninen poliittinen filosofia ei siten ole neutraalia erilaisten arvojen ja tavoitteiden suhteen. Sandelin mukaan uusateenalainen republikaaninen vapaus edellyttää pikemminkin politiikkaa, joka kehittää kansalaisissa itsehallinnon edellyttämiä ominaisuuksia.²¹

Pettit edustaa uusateenalaista republikanismia vaatimattomampaa ja instrumentaalisempaa uusroomalaista republikanismia. Erona Sandelin uusateenalaisen republikanismin ja oman versionsa välillä Pettit näkee uusateenalaisen kannan populistisemmän sävyn ja luottamuksellisemmän suhtautumisen demokratiaan. Uusroomalaisen kannan edustajat taas ovat skeptisempiä demokratian suhteen ja pyrkivätkin ensisijaisesti turvautumaan tyranniaa – olipa tyrannina sitten enemmistö tai pieni yhteiskunnallinen eliitti – ja yhteiskunnallisten ryhmien erimielisyyksiä vastaan. Siinä missä Sandelin uusateenalainen republikanismi sopii Berlinin ja Constantinin dikotomioiden positiivisten ja muinaisten vapauskäsitysten puitteisiin, Pettit näkee oman uusroomalaisen republikaanisen vapauskäsityksensä poikkeavan näiden jaotteluiden määrittämistä vaihtoehdoista ja olevan mielekkäämpi tapa tulkita vapautta.²²

Pettitin republikanismi-tulkinnan motiivina on argumentoida sellaisen yhteiskuntafilosofisen näkemyksen puolesta, joka olisi luonteeltaan sekä epäkollektivistista että epäatomistista.²³ Hänen mukaansa republikanismik-

²¹ Sandel 1996, s. 4–19.

²² Pettit 1993, s. 15–17; 1998, s. 48–49; Sandel 1996, s. 4–19.

²³ Epäkollektivistisuudella Pettit viittaa kantaan, jonka mukaan ihmiset ovat enemmän kuin pelkkiä historiallisen kehityskulun pelinappuloita, individuaalisia toimijoita, ja epäatomis-

si kutsuttu yhteiskuntafilosofia täyttää nämä kummatkin ehdot, ja tuntuu myös sopivan paremmin yhteen intuitiivisten oikeudenmukaisuuskäsitystemme kanssa kuin liberalismi. Hän pyrkii muokkaamaan republikanismistaan moderniin pluralistiseen yhteiskuntaan sopivan teorian, joka olisi neutraali erilaisten arvojen suhteen. Lisäksi hän yrittää tarkoilla institutionaalisilla normeilla minimoida liikkumavaran, jonka puitteissa oltaisiin riippuvaisia ihmisten hyvinvoinnista.²⁴ Pettitin voidaankin nähdä tavoittelevan republikanismillaan samankaltaisia päämääriä kuin monet vasemman laidan liberaalit tavoittelevat, vaikkakin republikaanisen perinteen keinoin.²⁵

Pettitin teorialle keskeistä on vapauden tulkinta dominoimattomuutena (*non-domination*). Dominoinnin hän määrittelee valtana rajoittaa toisen toimijan valintoja mielivaltaisista perusteista. Hänen mukaansa vapaassa yhteiskunnassa kukaan ei tule olla valtaa arbitraarisesti, mielivaltaisesti rajoittaa yksilön valintoja, tai edes potentiaalista mahdollisuutta siihen. Dominointi on hänen määritelmänsä mukaan vallan muoto, jossa dominoivan osapuolen tulee olla inhimillinen toimija: yksilö, yhteisö tai vaikkapa joukko jollakin tietyllä tavalla ajattelevia. Esimerkiksi enemmistön tyranniassa dominoivana osapuolena on enemmistö kansasta. Dominoitava puolestaan on joko individuaalinen yksilö tai joukko yksilöitä. Dominointi on Pettitin mukaan negatiivista valtaa, millä hän tarkoittaa, että se kohdistuu dominoinnin kohteen kannalta negatiivisten, epätoivottujen seurausten aiheuttamiseen. Konkreettisemmin dominointi voi olla joko fyysistä tai henkistä pakottamista tai uhkailua tai se saattaa myös joissakin tapauksissa verhoutua manipuloinnin taakse, mutta yleensä kuitenkin kaikki relevantit asianosaiset ovat siitä tietoisia, tarkemmin sanottuna tietoisia jonkinlaisen valtasuhteen olemassaolosta.²⁶

Toisen tekoihin puuttumisesta tulee dominointia, kun jollain on tosiasiallinen mahdollisuus eli valta intentionaalisesti rajoittaa arbitraarisin perusteista tietyn valintatilanteen mahdollisia vaihtoehtoja. Rajoittamismahdollisuuden täytyy olla reaalinen myös aktuaalisessa maailmassa eikä vain olemassa oleva taipumus, joka saattaisi sopivissa olosuhteissa kehittyä kyvyksi rajoittaa. Lisäksi rajoittamisen tulee olla intentionaalista eikä seurausta vain

tisuudella taas näkemys, että ihmiset ovat yksilöllisyydestään huolimatta riippuvaisia toisistaan ja luonnostaan sosiaalisia.

²⁴ Pettit 1997, s. vii 22 ja 96.

²⁵ Russello 1997.

²⁶ Pettit 1997, s. 78–79.

sattumasta tai muusta tahattomasta toiminnasta. Dominointia määriteltäessä on oleellista, että dominoivan osapuolen vallassa on valita toimiako (vai lakko toimimatta) arbitraarisesti huomioimatta toiminnan kohteena olevan intressejä.²⁷

Arbitraarinen rajoittaminen voi olla joko proseduraalista tai substantiaalista, joista kumpaakaan Pettit ei pidä hyväksyttävänä. Toiminta voi olla arbitraarista proseduraalisessa mielessä, vaikka se ei olisikaan toiminnan kohteena olevan intressien vastaista. Riittää, että näitä intressejä ei ole otettu huomioon toiminnassa. Substantiaalisessa mielessä toiminta on arbitraarista, kun se ei ota huomioon toiminnan kohteina olevien intressejä. Toisaalta vaihtoehtojen rajoittamisen ei tarvitse olla aktuaalista ollakseen dominointia, pelkkä mahdollisuus vaihtoehtojen rajoittamiseen riittää.²⁸

Dominioinnin vastapoolina Pettitin vapauskäsitteessä on ”dominoimattomuus” (*non-domination*), joka on hänen mukaansa vallan muoto siinä missä dominointikin. Dominoimattomuus edustaa yksilöiden valtaa päättää omasta kohtalostaan. Dominoimattomuus on tila, jossa mielivaltainen rajoittaminen on estetty sekä aktuaalisessa että myös muissa mahdollisissa maailmoissa; ihmisten ei esimerkiksi tarvitse pyrkiä välttelemään mahdollisia tilanteita, joissa he saattaisivat joutua häirinnän kohteiksi. Esimerkiksi dominoimattomuuden ideaalia edustavassa valtiossa niitä ihmisiä, joilla muutoin olisi mahdollisuus muiden arbitraariseen rajoittamiseen, on estetty tekemästä sitä.²⁹

Myös dominoinnin intensiteetti ja laajuus ovat relevantteja. Dominoinnin intensiteetillä Pettit viittaa rajoittamisen arbitraarisuuteen, jonka määrä voi vaihdella; rajoittaminen voi olla enemmän tai vähemmän arbitraarista riippuen siitä, kuinka hyvin dominoinnin kohteena olevien intressit on onnistuttu huomioimaan. Dominoinnin laajuus taas käsittää niiden alojen tai alueiden määrän, joilla dominointi on mahdollista. Saattaa esimerkiksi olla, että yksilö on tietyllä elämänalueella, kuten vaikkapa työelämässä, dominoinnin kohteena, vaikka olisikin muilla elämänalueilla vapaa.^{30 31} Pettit korostaa

²⁷ Ibid., s. 52 ja 78–79; 1996, s. 578–583.

²⁸ Ibid., s. 52–58; Wall 2000.

²⁹ Ibid., s. 69–70.

³⁰ Ibid., s. 58.

³¹ Ongelmallista kuitenkin on, kuten Steven Wall on huomoinut, kuinka keskenään ristiriitaisten tekojen erilaisia arvoja voitaisiin sitten konkreettisesti laskea ja vertailla keskenään, ja kuinka tällaisissa tapauksissa voitaisiin esimerkiksi arvioida tekojen arbitraarisuuden intensiteetin ja laajuuden välisiä eroja. (Wall 2000.)

vapauden dominoimattomuuden olevan tavoite, joka tulee pyrkiä maksimoimaan yhteiskunnassa sekä laajuudeltaan että intensiteetiltään, erityisesti keskeisillä elämänalueilla, sillä dominoimattomuuden maksimoiminen myötä saavutetaan kolme etua: epävarmuus katoaa, tarve mukautua strategisista syistä valtaa pitävien näkemyksiin katoaa ja sosiaaliset alistussuhteet katoavat.³²

Oleellista republikaaniselle vapaudelle on sen soveltaminen yhteiskunnalliseen kontekstiin, kuten Pettit kirjoittaa: ”[t]oteuttaakseen republikaanisen vapauden on toteutettava republikaaninen yhteiskunta.”³³ Dominoimattomuuden ideaalin toteutuksessa Pettit turvautuu Rawlsin reflektiivisen tasapainon menetelmään³⁴, jotta yhteiskunnan instituutiot voidaan organisoida dominoimattomuuden ideaalin kanssa yhteensopiviksi.³⁵ Jotta valtiollisesta vallasta itsessään ei tulisi välinettä arbitraariselle vallankäytölle, sen tulee Pettitin mukaan täyttää seuraavat ehdot:

1. Valtiojärjestelmän ja valtiollisen vallankäytön tulee perustua lakeihin. Lakien pitää olla yleisiä ja koskea kaikkia – myös lainsäätäjiä. Lakien tulee lisäksi olla ymmärrettäviä ja yksiselitteisiä, siten että tuomio- ja toimeenpanovallan käyttäjillä ei ole mahdollisuutta tulkita niitä arbitraarisesti.
2. Vallan tulee olla hajautettu.
3. Enemmistön valtaa tulee myös rajoittaa siten, ettei enemmistö voi domioida vähemmistöjä tai muuttaa lakeja omien etujensa mukaisiksi. Yhteiskunnallisten järjestelyiden tulee ylipäättään olla sellaisia, etteivät ne mahdollista enemmistön tyranniaa ja vähemmistöjen sortamista.³⁶

³² Pettit & Braithwaite 1990, s. 26–29; Pettit 1997, s. 97–99. Pettit kuitenkin korostaa, että vapaus dominoimattomuutena on ensisijaista suhteessa näihin etuihin; muut myönteiset asiat ovat seurausta vapaudesta dominoimattomuutena eivätkä esiinny itsenäisesti. Pettit 1997, s. 81–90.

³³ ”To realize republican liberty, you have to realize republican community.” Pettit 1997, s. 126.

³⁴ Rawlsin reflektiivisen tasapainon menetelmän avulla voidaan sovittaa yhteen koherentiksi kokonaisuudeksi yksittäiset harkitut moraaliarvostelmat sekä laajempi normatiivinen teoria. Ideana on muokata teoriaa ja arvostelmia siten, että teoria ja yksittäisiä asioita koskevat arvostelmat voidaan sovittaa yhteen reflektiivisen prosessin myötä, jossa teoria muokkaa käsityksiä oikeasta, väärästä ja oikeudenmukaisesta elämästä, ja käsitykset puolestaan muokkaavat vastaavasti teoriaa siten, että saavutetaan reflektiiviseksi tasapainoksi kutsuttu tila, jossa käsitykset ovat sopusoinnussa teorian kanssa. Ks. esim. Rawls 1999 [1971], s. 18–19 ja 40–45 ja Daniels 1979.

³⁵ Pettit 1997, s. 92 ja 122–126.

³⁶ *Ibid.*, s. 171–174; 1998, s. 50–52

Pettit painottaa, että oleellisimpia tekijöitä ideaalin valtion organisoinnissa ja arbitraarisen vallankäytön rajoittamisessa ovat lakia ja lainsäädäntöä koskevat instituutiot. Koska lait väistämättä sisältävät rajoituksia, eivät niiden sisältämät rajoitukset saa olla arbitraarisia sopiakseen yhteen republikanismin kanssa. Lait mahdollistavat vapauden vain, jos ne kunnioittavat ihmisten moninaisia intressejä ja niin kauan kuin ne estävät arbitraarisen vallankäytön eivätkä muutu jonkun henkilön tai ryhmän tahdon toteuttamisen välineiksi. Tällöin lait saattavat kyllä vähentää ihmisten valinnan mahdollisuuksia, mutta eivät vapautta.³⁷

Jotta republikaaninen vapaus voitaisiin reaalisesti toteuttaa yhteiskunnassa, lakijärjestelmän lisäksi on oltava myös moraalinen normisto, joka tukee republikaanisen vapauden toteuttamista koko yhteiskunnan tasolla. Yhteiskuntarauhan vakaus edellyttää, että kansalaiset sisäistävät dominoimattomuutta tukevat normit ja toimivat pikemminkin niiden velvoittamina eivätkä vain lakiin liittyvien sanktioiden vuoksi. Näin normit eivät jää liian etäisiksi arkitodellisuudelle ja kaikki voivat olla varmoja, ettei dominointia harjoiteta.³⁸

Dominoimattomuuden ideaali ei ole kuitenkaan sidottu mihinkään tiettyihin institutionaalisiin järjestelyihin vaan sallii yhteiskunnallisen joustavuuden ja kehityksen, tai Pettitin mukaan oikeastaan jopa edellyttää yhteiskunnallisten instituutioiden dynaamisuutta. Dynaamisuusvaatimus liittyy ihmisten partikulaaristen intressien vaihtelevuuteen; jotta yhteiskunnalliset instituutiot eivät muodostuisi dominoiviksi, tulee niiden muuttua tarpeen mukaan yksilöiden intressien muutosten mukana.³⁹

Vapauden lajien välistä rajanvetoa

Pettitin väite siis on, että tällä tavoin määritelty republikaaninen vapaus on oma positiivisesta ja negatiivisesta vapaudesta eroava vapauden lajinsa, joka on negatiivisen vapauden kanssa yhtenevää siten, että niissä kummassakin vapaus edellyttää jonkin asian poissaoloa pikemminkin kuin läsnäoloa, ja positiivisen vapauden kaltainen siinä, että vapauteen liittyvä vaatimus kohdistuu määräysvaltaan. Tarkastelen seuraavaksi kahta tähän väitteeseen ni-

³⁷ *Ibid.*, s. 36–37 ja 52–58.

³⁸ *Ibid.*, s. 241–270.

³⁹ *Ibid.*, s. 146–147.

voutuvaa elementtiä. Ensinnäkin jotta olisi perusteltua väittää republikaanisen vapauden olevan kolmas vapaudenlaji, on osoitettava, että se eroaa oleellisesti sekä positiivisesta että negatiivisesta vapaudesta. Toiseksi on onnistuttava perustelemaan, että on ylipäänsä mielekästä puhua republikaanisesta vapaudesta vapauden lajina.

Positiivinen vs. republikaaninen vapaus

Pettitin mukaan positiivisella vapaudella tarkoitetaan itsemääräämisoikeutta eli yksilöiden mahdollisuutta päättää itse omista asioistaan. Se edellyttää pikemminkin jonkin läsnäoloa (rationaalisen itsehallinnon) kuin jonkin poissaoloa (arbitraaristen rajoitteiden) ja on siten vahvempi vaatimus kuin negatiivinen vapaus. Positiivista vapautta määrittävää itsemääräämisoikeutta on tulkittu monin eri tavoin – esimerkiksi ”psykologisena kykynä hallita intohimoja järjen avulla”. Pettitin mukaan on kuitenkin mielekästä tarkoittaa sillä nimenomaan oikeutta osallistua demokraattiseen itsehallintoon paikallisessa yhteisössä eli toisin sanoen määrätä itseään koskevista asioista välillisesti osallistumalla yhteisön päätöksentekoon.⁴⁰

Republikaaninen ja positiivinen vapaus eroavat Pettitin mukaan sikäli, että vaikka ne edellyttävät kummatkin dominoimattomuutta, positiivinen vapaus edellyttää kuitenkin lisäksi itsemääräämisoikeutta, mutta republikaaninen vapaus on mahdollista toteuttaa ilman itsemääräämisoikeuden toteuttamista. Positiivinen vapaus itsemääräämisenä kohdistuu määritelmällisesti itseen (*mastery over the self*), kun taas vapaus dominoimattomuutena kohdistuu toisten dominoinnin poissaoloon (*absence of mastery by others*). Positiivinen vapaus edellyttää itsehallintoa, ja yleensä myös mahdollisuutta osallistua yhdessä muiden yhteisön jäsenten kanssa yhteistahdon muodostamiseen, ja sen välityksellä yhteisistä asioista päättämiseen. Republikaaninen vapauskäsitelmä kyllä painottaa demokraattisen osallistumisen merkitystä, mutta oleellisinta on dominoinnin poissaolo. Pettitin mukaan positiivisessa vapaudessa itsehallinto on ensisijaista, kun republikanismissa itsehallinto on tärkeää ainoastaan välineenä tavoiteltaessa ja ylläpidettäessä vapautta dominoimattomuutena. Republikanismissa dominoinnin estävät rajoitteet ovat keskeisiä vapauden luomisessa, positiivisessa vapaudessa taas rajoitteiden laadinta yhdessä luo vapauden.⁴¹

⁴⁰ Ibid., s. 17–18 ja 26.

⁴¹ Ibid., s. 18–28 ja 81–82.

Tässä yhteydessä on hyvä huomata, että uusateenalaisen republikanismin vapauskäsitelmä on puolestaan selkeästi positiivinen. Esimerkiksi Sandelin uusateenalaisessa republikanismissa juuri autonominen itsehallinto nähdään jonakin, jolla on itsessään arvoa, eikä vain instrumentaalisesti hyödyllisenä.⁴² Sandel väittääkin, että hylätessään positiivisen vapauden Pettit itse asiassa hylkää samalla republikanismin keskeisen olemuksen, jonka muodostaa nimenomaan positiivinen vapaus yhteisöllisenä itsemäärämisinä.⁴³

Negatiivinen vs. republikaaninen vapaus

Pettitin mukaan negatiivisella vapaudella tarkoitetaan yleensä yksilön vapautta toimia haluamallaan tavalla, ilman että muut rajoittavat toimintaa (*absence of interference by others*). Pettit väittää, että negatiivisen vapauden yhteydessä oleellista on nimenomaan reaalinen rajoittaminen.⁴⁴ Tällöin ei olisi kategorisesti väärin, jos joillain on valtaa dominoida toisia, jos he vain eivät käytä tätä valtaa.⁴⁵ Vaikka Pettit pitää republikaanista vapautta pohjimmiltaan negatiivisena siinä mielessä, että se on jonkin poissaoloa, hän erottaa sen kuitenkin näin tiukasti määrittelemästään negatiiviseksi kutsumastaan vapaudesta osoittamalla, että on tilanteita, joissa rajoittaminen ja dominointi esiintyvät toisistaan erillään:

1. ”Herra ja orja” -esimerkin kautta voidaan kuvata suhdetta, jossa dominoiva osapuoli voi mielivaltaisesti rajoittaa dominoitavan valintoja satunnaisen mielipiteen tai kiinnostuksen perusteella, ilman että dominoitavan mielipidettä kysytään tai siitä ollaan edes kiinnostuneita. Vaikka ”herra” olisi äärimmäisen herttainen eikä koskaan käyttäisi mahdollisuuttaan rajoittaa ”orjan” valintoja, herralla on silti mahdollisuus dominoida.
2. ”Laki ja vapaus” -esimerkki taas tuo esiin, että on mahdollista rajoittaa valinnanmahdollisuuksia ilman, että se kuitenkaan vaikuttaa vähentävästi vapauden dominoimattomuutena, jos toimijan valintoja rajoitetaan siten,

⁴² Kuten Taylor korostaa, tällaisella positiivisella vapaudella ei siis ole välttämätöntä yhteyttä näkemykseen, jonka mukaan vapaus tarkoittaa vain ja ainoastaan kollektiivista kontrollia yhteiseen elämään. Eikä siten myöskään yhteyttä näkemykseen, jonka mukaan ihmiset voidaan pakottaa vapauteen. Taylor 1985, s. 211–212.

⁴³ Sandel 1996, s. 25–58.

⁴⁴ Tosin tästä monet negatiivisen vapauskäsitelmän kannattajat ovat eri mieltä. Ks. mm. Van Parijs 1999; Patten 1998; Kelly 1999; Larmore 2001; Gaus 2003.

⁴⁵ Pettit 1997, s. 9 ja 17–18.

ettei rajoittaminen ole luonteeltaan mielivaltaista. Rajoitusten tulee tällöin olla rajoituksen kohteena olevan omien intressien mukaisia. Esimerkiksi lait (tai vaikkapa liikennevalot) rajoittavat valinnanmahdollisuuksia, mutta eivät kuitenkaan vähennä vapautta niin kauan, kun ne ovat toimijan intressien mukaisia.⁴⁶

Republikaaninen vapaus siis vaatii joissain suhteissa enemmän kuin negatiivinen vapaus, koska se edellyttää potentiaalisenkin mielivaltaisen rajoittamisen poissaoloa, ja toisaalta taas vähemmän, koska republikaanista vapautta loukkaa ainoastaan mielivaltaisen rajoittaminen, eivätkä kaikki rajoitukset. Oleellisena erona negatiivisen ja republikaanisen vapauden välillä voidaan Pettitin mukaan pitää sitä, että ne, jotka kannattavat negatiivista vapautta, arvostavat valinnan mahdollisuutta, jolloin oleellista on, ettei valinnan vaihtoehtoja vähennetä. Ne taas, jotka kannattavat republikaanista vapautta, arvostavat mahdollisuutta dominoimattomaan valintaan, mutta eivät pelkkää valinnanvapautta.⁴⁷ Pettit väittää, että negatiivisen vapauden puitteissa kaikki rajoitteet nähdään vapautta rajoittavina, kun republikaanisessa vapaudessa tehdään erottelu järkevien rajoitteiden ja dominoinnin välillä. Negatiivisessa vapaudessa korostetaan valinnan vapauden ensisijaisuutta, republikanismissa taas nostetaan dominoimattomuus ensisijaiseksi.⁴⁸

Pettit itsekin epäilee, että hänen jakonsa negatiivisen ja republikaanisen vapauden välillä on hankalasti hyväksyttävissä erityisesti vasemman laidan liberalismien kannattajien näkökulmasta, joiden hän arvelee ymmärtävän vapaudella jotain samansuuntaista kuin hän itse, mutta käyttävän vain eri käsitteistöä sen kuvaamisessa. Hän on aiemmin luokitellut tulkintansa republikaanisesta vapaudesta negatiivisen vapauden toiseksi lajiksi. Esimerkiksi 1993 artikkelissaan ”Negative liberty, Liberal and Republican” hän kirjoittaa kahdesta erilaisesta negatiivisen vapauden lajista, jotka kummatkin määrittävät esteettömyyden kautta; liberalismiin yhdistetyn negatiivisen vapauden ollessa vapautta rajoitteista (*non-interference*) ja republikaanisen vapauden mukautuvaa vapautta rajoitteista (*resilient non-interference*). Vasta myöhemmin hän määrittelee republikaanisen vapautensa dominoinnin kä-

⁴⁶ Ibid., s. 22 ja 34–35; Pettit 1998, s. 49–50.

⁴⁷ Republikaanista vapautta kannattavat saattavat Pettitin mukaan esimerkiksi jopa halveksia sellaisia valinnanmahdollisuuksia, jotka perustuvat yksilön oveluuteen, viehätysvoimaan yms.

⁴⁸ Pettit 1997, s. 24–25.

sitteen avulla.⁴⁹ Kuitenkin hän jo aiemmassa tulkinnassaan pitää republikaanista vapautta liberalismiin yhdistetystä vapaudesta erillisenä. Hänen erottelunsa negatiivisen vapauden ja republikaanisen vapauden välillä onkin saanut osakseen paljon kritiikkiä.

Mikäli vapauden lajit määritellään, kuten Pettit itse ne määrittelee, hyvin yksiviivaisen tiukasti, voitaneen republikaanista vapautta pitää omana, muista lajeista eroavana vapauden lajinaan. Näin kapea ja kärjistetty määrittely ei tosin ole kovinkaan monen keskittien tai vasemman laidan liberaalin perspektiivistä mielekäs, ja lukuisat liberaalit teoretikot ovatkin kritisoineet Pettitin rajanvetoa. Näiden liberaalien perspektiivistä on erityisen ongelmallista hyväksyä negatiivisesta vapaudesta niin kapeaa määritelmää kuin mitä Pettit tarjoaa. Negatiivinen vapaus ja positiivinen vapaus kattavat kumpainenkin laajan joukon käsityksiä, jotka nivoutuvat yhteen lähinnä perheyhtäläisyyksien kautta. Mikäli käsitteet määriteltäisiin Pettitin esittämällä tavalla, monet vapauden määritelmät jäisivät näiden kategorioiden ulkopuolelle. Toisaalta monet Pettitin esittämistä republikaanisen vapauden eduista voitaisiin saavuttaa myös negatiivisen vapauden myötä, jos negatiivista vapautta tulkitaan useimpien vasemman laidan liberaalien tapaan laajempaan näkemyksenä. Tällöin negatiivisen ja republikaanisen vapauden välinen erottelu ei ole kovinkaan yksiselitteistä.⁵⁰

Toisaalta Pettitin käsityksen voidaan nähdä toimivan jonkinlaisena jakajana erilaisten negatiivisen vapauden lajien sisällä. Pettitin käsitys on pitkälti yhtenevä vasemman laidan hyvinvointiliberalismia kannattavien teoreetikkojen puoltaman vapauskäsitteen kanssa, mutta sulkee ulkopuolelleen oikean laidan liberaalien, toisin sanoen nk. libertaristien hyvin kapean negatiivisen, jossain määrin jopa anarkistisen vapaustulkinnan, jonka mukaan kaikki yksilön vapautta rajoittavat toimet ovat haitallisia.⁵¹ Toisaalta Pettit nivoo republikaanisen vapauskäsitteensä tiiviimmin yhteen aktiivisen kansalaiskäsitteen kanssa kuin moni liberaali – vaikka samanaikaisesti Pettit korostaa aktiivisella kansalaisuudella olevan vain välinearvoa, erotuksena uusateenalaisiin republikaaneihin, jotka näkevät aktiivisen kansalaisuuden sisällöllisesti merkityksellisenä.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ks. mm. Van Parijs 1999, s. 191–192; Patten 1998; Kelly 1999; Larmore 2001; Gaus 2003.

⁵¹ Libertarismista ks. esimerkiksi Nozick 1974.

Republikaaninen vapaus vapauden lajina

Jos hyväksytään Pettitin kapeat määritelmät muista vapauden lajeista, herää kysymys republikaanisen vapauden suhteesta näihin muihin vapauden lajeihin. Gopal Sreenivasanin ja John Ferejohnin mukaan ongelmana itse asiassa on, että Pettitin käsityksessä ei ole kyse varsinaisesti vapaudesta. Vaikka Ferejohn ja Sreenivasan ovat yksimielisiä ongelmasta, he tulkitsevat ongelman kuitenkin keskenään eri tavoin.

Ferejohnin mukaan Pettit sekoittaa republikanismissaan päämäärän ja keinot keskenään. Historiallisesti klassiset republikaanit kannattivat hänen mukaansa republikaanisia instituutioita päämääränään rakentaa ja ylläpitää oikeudenmukaista yhteiskuntaa. Stabiili ja luja tasavalta edellytti tietynlaisia kansalaisia, jotka puolestaan vaativat tietynlaisia sosiaalisia ja poliittisia instituutioita. Ferejohn hyväksyy Pettitin tulkinnan klassisista republikaaneista dominoimattomuuden ideaalia kannattaneina. Hän kuitenkin näkee tämän ideaalin vain yhtenä osatekijänä tai välineenä hyvän ja oikeudenmukaisen hallinnon tavoittelussa, ei itsetarkoituksellisena päämääränä. Ferejohnin mukaan asettaessaan dominoimattomuuden hallinnon päämääräksi Pettit kääntää klassisen republikaanisen käsityksen pääläelleen ja pyrkii muokkaamaan republikanismistaan liberaalin arvoneutraaliuden ihanteen kanssa yhteensopivaa näkemystä, jossa kansalaiset ovat vapaita tavoittelemaan omia päämääriään kuten haluavat, kunhan he pyrkivät maksimoimaan dominoimattomuuden ideaalia. Ferejohn korostaa, että vaikka dominoimattomuus, joka turvaa yksilöiden omien päämäärien tavoittelun, on arvokasta, ihmisten näkemykset sen arvokkuudesta eriyvät todennäköisesti melko paljon.⁵²

Pettit toteaa kuitenkin, että keinojen ja päämäärien sekoittamista koskevat kriittiset huomiot rakentuvat oletukselle, että ihmisten päämääränä olisi vain havitella vapaasti omia henkilökohtaisia tavoitteitaan, päämäärä, joka Pettitin mukaan on lähinnä negatiivisen vapauskäsityksen kannattajien tulkinta ihmisten päämäärästä. Republikaanisen vapauskäsityksen kannattajien päämääränä ei ole turva rajoitteilta vaan ainoastaan arbitraarisilta rajoitteilta. Toisaalta mikä tahansa turva ei kelpaa, vaan ainoastaan immunitettiin arbitraarista rajoittamista vastaan.⁵³

⁵² Ferejohn 2001, s. 81–83.

⁵³ Pettit 1997, s. 45–46 ja 73–74.

Sreenivasanin mukaan Pettit on oikeassa väittäessään, että republikaaninen vapaus ei ole vain keino negatiivisen vapauden saavuttamiseksi. Mutta välttellessään tätä republikaanisen vapauden ja negatiivisen vapauden väliin suhteeseen nivoutuvaa ongelmaa ja korostaessaan sitä, miten republikaanisessa vapaudessa on oleellista tavoitella nimenomaan valitsemiaan päämääriä muiden tätä arbitraarisesti rajoittamatta, Pettit ajautuu ongelmiin positiivisen ja republikaanisen vapauden välisen suhteen kanssa. Pettit itse sivuuttaa positiivisen vapauden tarkastelun huomattavasti negatiivista vapautta nopeammin kirjoittaen: ”Vapaus henkilökohtaisena itsehallintona on joka tapauksessa laajempi ideaali kuin vapaus dominoimattomuutena; dominoimattomuutta voi epäilemättä olla ilman itsehallintoa, mutta tuskin voi olla yhtäkään merkityksellistä itsehallinnon muotoa ilman dominoimattomuutta.”⁵⁴ Vapaus dominoimattomuutena on siis välttämätön ehto positiiviselle vapaudelle. Sreenivasanin mukaan tämä ei kuitenkaan riitä vastaamaan positiivisen vapauden haasteeseen. Voimme kyllä erottaa republikaanisen vapauden positiivisesta vapaudesta, mutta positiivisen vapauden ja republikaanisen vapauden välinen suhde on siitä huolimatta ongelmallinen. Ensinnäkin positiivisen vapauden ja republikaanisen vapauden päämäärät ovat samat. Positiivisessa vapaudessa, kuten Pettit sen määrittelee, on kyse vallasta itse määrätä itsestään. Republikaanisessa vapaudessa on kyse yksilön mahdollisuudesta tavoitella itse valitsemiaan päämääriä muiden tätä arbitraarisesti rajoittamatta. Toisaalta positiivisen vapauden tapauksessa tarvitaan turvaa nimenomaan arbitraarista rajoittamista vastaan, kun arbitraarinen vallankäyttö ymmärretään Pettitin tapaan sellaiseksi vallankäytöksi, jossa ei huomioida vallankäytön kohteena olevan intressejä. Tämä voidaan havaita tarkasteltaessa positiivisesti vapaata yksilöä. Niin kauan kuin yksilö voi vapaasti määrätä itsestään ja toimia määräyksensä mukaisesti hän on positiivisesti vapaa. Mutta siinä tapauksessa, että yksilön itsemääräämisvalta onkin inkonsistentti jonkun muun – henkilön tai ryhmän – positiivisen vapauden kanssa, positiivinen vapaus edellyttää nimenomaan vapautta arbitraarisesta rajoittamisesta. Republikaaninen vapaus voidaan nähdä välttämättömänä ennakkoehtona positiiviselle vapaudelle.⁵⁵

⁵⁴ ”Freedom as personal self-mastery, however, is a richer ideal than that of freedom as non-domination; there can certainly be non-domination without personal self-mastery, but there can hardly be any meaningful form of self-mastery without non-domination.” Pettit 1997, s. 81–82

⁵⁵ Sreenivasan 2001, s. 230–235.

Vapaudet (päämäärät)	Vapauksia turvaavat asiat (keinot)
A Rajoitteiden poissaolo eli negatiivinen vapaus	B Oikeudet rajoitteita vastaan eli vaadeoikeus vapauteen
C Valta säätää oman toimintansa periaatteet ja valta noudattaa näitä periaatteita eli positiivinen vapaus	D Immuneetti arbitraarista rajoittamista vastaan eli republikaaninen vapaus

Sreenivasan käyttää asian selittämisessä oheista kaaviota. Kaavion oikeassa laidassa olevat B ja D turvaavat vasemmalla laidassa olevia vapauksia A ja C. B-kohdan vaadeoikeudet vapauteen turvaavat A-kohdan negatiivista vapautta. D-kohdan immuneetti arbitraarista rajoittamista vastaan taas turvaa sekä C-kohdan positiivista vapautta että B-kohdan oikeuksia rajoitteita vastaan ja sen myötä myös A-kohdan negatiivista vapautta. Pettit kuitenkin väittää, että D olisi vapauden laji eikä vapautta turvaava tekijä.⁵⁶ Jotta republikaaninen dominoimattomuuden ideaali voitaisiin nähdä vapauden lajina, ei riitä, että positiivinen vapaus on erotettavissa ideaalista. Koska republikaaninen dominoimattomuuden ideaali voidaan nähdä välttämättömänä ehtona positiiviselle vapaudelle ja toisaalta, kuten Pettit itsekin toteaa, republikaaninen ideaali eroaa positiivisesta vapaudesta siinä, että positiivinen vapaus vaatii enemmän, republikaaninen ideaali voidaan nähdä positiivista vapautta turvaavana tekijänä, ei niinkään omana vapauden lajinaan.⁵⁷

Mitä seurauksia näillä ongelmilla olisi Pettitin käsitykselle? Tässä Sreenivasanin ja Ferejohnin näkemykset eroavat. Sreenivasanin mukaan se ei kumoaisi Pettitin republikanismin arvoa, vaan republikaanista ihannetta voitaisiin pitää silti poliittisesti tavoiteltavana ideaalina.⁵⁸ Tämä arvio on kuitenkin suhteellisen kiistanalainen. Kuten Ferejohn korostaa, mikäli republikaaninen ideaali tulkitaan Pettitin tapaan negatiivisesta vapaudesta erilli-

⁵⁶ Ibid., s. 231–232.

⁵⁷ Ibid., s. 230–235.

⁵⁸ Ibid., s. 235.

senä, eikä itse asiassa vapauden lajina ylipäättään, esiin nousee kysymys republikaanisen ideaalin ja vapauden välisestä suhteesta ja priorisoinnista. Vaikka esimerkiksi liberaaleissa yhteiskunnissa vapauden maksimointi nähdään suhteellisen yksimielisesti tavoiteltavana päämääränä, turvallisuuden maksimointi on huomattavasti kiistanalaisempi kysymys ainakin yhteyksissä, joissa turvallisuuden lisääminen kontrastoituu vapauden kanssa. Ferejohn arvioikin, että dominoimattomuuden ideaali voidaan monilta osin nähdä yleisesti tavoiteltavana, muttei itsestään selvästi maksimoitavana, kuten Pettit ehdottaa. Maksimoinnin sijaan tulisi pikemminkin hakea sopivaa tasapainoa republikaanisen ideaalin ja muiden arvokkaiden päämäärien suhteen.^{59 60}

Republikaaninen vapauskäsitys ja määrittämättömyyden ongelma

Republikaanisen vapauden merkitystä tarkasteltaessa on oleellista myös pohtia dominoimattomuuden ideaalin suhdetta siihen nivoutuviin yhteiskuntafilosofisiin kysymyksiin. Mihin poliittisen vapauden republikaanisen tulkinnan myötä sitoudutaan? Pettit esittää lakia ja vapautta koskevan esimerkkinsä myötä, että dominointi, joka ei ole arbitraarista, on republikaanisen ideaalin puitteissa oikeutettua, mutta mitä näiltä ei-arbitraarisilta rajoituksilta tarkkaan ottaen edellytetään? Pettit itse pitää olennaisena, että kansalaiset ovat voineet osallistua lakien laadintaan ja että heidän intressinsä on huomioitu päätöksentekoprosessissa. Tätä näkemystä vasten jää kuitenkin pohdituttamaan, miten ei-dominoinnin ideaali suhtautuu moniarvoisten yhteiskuntien konfliktisiin päätöksentekoprosesseihin.

Pettitin mukaan ei-arbitraarinen rajoittaminen on sellaista, joka onnistuu tavoittamaan rajoitusten kohteena olevien yhteiset yleiset intressit ja ideat. Esimerkiksi jos henkilö kannattaa vaikka valtion tasolla tiettyjä veroja tai rangaistuksia, nämä verot tai rangaistukset ovat hänen yleisten intressiensä mukaisia, vaikka hän ei itse henkilökohtaisella tasolla palaisikaan halusta

⁵⁹ Ferejohn 2001.

⁶⁰ Ja kuten Sandel toteaa, oletettavasti ihmisten käsitykset poikkeavat myös dominoimattomuuden keskeisten piirteiden suhteen samoin kuin ne poikkeavat muidenkin päämäärien suhteen. Sandel 1998, s. 325–327.

maksaa veroja tai tulla rangaistuksi.⁶¹ Pettit kutsuu näitä intressejä yhteisiksi tunnustettaviksi intresseiksi (*common avowable interests*). Miten tunnustettavat intressit sitten voidaan erottaa muista intresseistä? Pettitin mukaan tunnustettavat intressit eivät kohtele ketään erityisellä tavalla ilman yhteiseksi intressiksi katsottavaa syytä. Julkinen tunnustettavuus edellyttää myös, että intressi on tietoinen tai voidaan saattaa tietoisuuteen vailla suurta vaihua. Intressi on Pettitin määritelmän mukaan jaettu niin pitkälle kuin yhteisesti hyväksytyt näkökohdat tukevat sen mukaisia kollektiivisia toimia. Hän määrittelee yhteisesti hyväksytyt näkökohdat sellaisiksi, jotka jokainen voi tuoda ongelmitta esiin keskustellessaan toisten kanssa yhteistä toimintaa koskevista kysymyksistä.⁶²

Mutta millaista olisi valtiollinen vallankäyttö, joka onnistuisi välttämään enemmistön tyrannian, huomioisi kaikki relevantit vähemmistöt ja heidän tunnustettavat intressinsä? Pettit tarjoaa vastaukseksi kyseenalaistavaa demokratiaa. Hän näkee demokraattisen vallankäytön vapautta turvaavana tekijänä, mutta kuitenkin siitä erillisinä. Hänen republikanismiaan voidaan kutsua heikoksi siinä mielessä, että demokratia ja poliittinen osallistuminen päätöksentekoon eivät ole arvoja sinänsä, vaan kannatettavia vain siinä määrin kuin ne edistävät republikaanista vapautta. Keskeistä kyseenalaistavassa demokratiassa on kansalaisten valta kyseenalaistaa lait tai muut poliittiset päätökset. Lait ja poliittiset päätökset sekä niiden laadintaan vaikuttavat perustelut tulee systemaattisesti asettaa kansalaisten kyseenalaistettaviksi, mikä varmistaa Pettitin mukaan sen, etteivät lait ja päätökset rajoita arbitraarisesti kansalaisten elämää. Vallankäyttäjät ovat velvoitettuja vastaamaan kansalaisten ja opposition tunnustettaviin intresseihin perustuviin haasteisiin ja huomioimaan ne päätöksiä tehdessään. Hän korostaa, että demokratian keskeinen elementti on nimenomaan kyseenalaistamisen mahdollisuus – kaikkien niiden, joita lait koskevat, tulee voida ilmaista tunnustettavat intressinsä puolueettomilla foorumeilla ja osallistua keskusteluun ja olla siten osallisina lakienlaadintaprosessissa. Hänen kyseenalaistavan demokratiansa ideaalin toiminnan kannalta oleellista on, että kaikki relevantit kannat ja perusteet ovat edustettuina päätöksentekoprosessissa. Vain niitä perusteluja, jotka läpäisevät tällaisen prosessin, voidaan pitää hyväksyttävänä perusteina päätöksille.⁶³

⁶¹ Pettit 1997, s. 55–56.

⁶² Ibid., s. 183–200 ja 278; ks. myös McMahon 2005.

⁶³ Pettit 1997, s. 183–200.

Kiinnostavaa kyllä, Pettit ei kuitenkaan tukeudu ajatukseen, jonka mukaan perusteita koskevan deliberaation tuloksena voitaisiin saavuttaa yksimielisyys hyväksyttävistä perusteista. Valtiollista valtaa ei ole Pettitin mielestä mahdollista käytännössä organisoida siten, että se voisi ottaa joka tilanteessa kaikkien edut tasavertaisesti huomioon. On siis jossain määrin väistämätöntä, että joka tilanteessa joku kärsii enemmän kuin joku toinen. Kärsiminen ei kuitenkaan Pettitin mukaan vähennä kärsivän vapautta, mikäli päätöksentekoprosessi on puolueeton eli huomioi yhtäläisesti myös kärsivän osapuolen kannan ja päätös tehdään siten, että se tukee parhaimmalla ja tasapuolisimmalla mahdollisella tavalla yhteistä etua. Tässä hän erottaa kolme eri tilannetta. Mikäli kiistassa on kyse henkilökohtaisten intressien välistä ristiriidasta, päätös tulee tehdä yhteisesti hyväksytyjen proseduurien mukaan. Tällöin sen, jonka intressien vastainen kyseinen päätös on, tulee voida nähdä päätöksen määräytyneen tavalla, jonka hänkin hyväksyy. Tilanteisiin, joissa taas on kysymys yhteistä intressiä koskevasta erimielisyydestä, Pettit tarjoaa pitkälti ensimmäisen kaltaista ratkaisua. Oleellisinta on, että osapuolet voivat hyväksyä päätöksentekoprosessin ja vakuuttua siitä, että prosessin tavoitteena on löytää paras mahdollinen yhteisten intressien mukainen ratkaisu. On kuitenkin myös tilanteita, joissa kiistanalaiseen kysymykseen liittyy niin merkittäviä henkilökohtaisia tai kulttuurisesti perustavanlaatuisia arvoja, etteivät niiden puolustajat voi hyväksyä näkemystensä vastaista päätöstä reilunkaan prosessin nimissä. Näihin tilanteisiin Pettit tarjoaa vastaukseksi ryhmäkohtaisia erityisjärjestelyjä.^{64 65}

Pettit näyttää olettavan, että kyseenalaistavan demokraattisen prosessin seurauksena kohtuuttomat lait ja päätösehdotukset voidaan karsia ja että jäljelle jäävät vaihtoehdot ovat julkisesti perusteltuja, vaikka niistä oltaisiin eri mieltä. Toisin sanoen, jos muut toimintaehdotukset on deliberaatioprosessin myötä suljettu pois, voi konfliktitilanteissa olla kyse vain järkevästä erimielisyydestä (*idea of reasonable disagreement*). Jos oletetaan, että päätöksentekoprosessissa voitaisiin karsia muut kuin järkevän erimielisyyden alaan kuuluvat vaihtoehdot, näyttäisi kaikesta huolimatta siltä, että Pettitin republikanismin kannalta ongelmalliseksi muodostuu näiden järkevän erimielisyyden alaan lukeutuvien vaihtoehtojen välisen valintakriteerin määrittely.

⁶⁴ Pettitin ”puolustukseksi” todettakoon, että hän ei ole ainoa kyseiseen ad hoc -ratkaisuun turvautuva, vaan strategia on tyypillinen myös monille liberaaleille teoreetikoille.

⁶⁵ Pettit 1997, s. 183–200; 1999, s. 178–180; ks. myös McMahon 2005.

Kuten Christopher McMahan huomauttaa, ongelmana on, että näiden vaihtoehtojen välillä ei voida enää käyttää valintakriteerinä vain dominoimattomuuden ideaalia vaan sitä täytyy täydentää muilla poliittisilla arvoilla, eikä ole selvää, miten näiden elementtien väliset suhteet tulisi määrittää.⁶⁶

McMahan selvittää tätä määrittämättömyyden (*indeterminacy*) ongelmaa tarkastellen dominoimattomuuden ideaalin kahta ulottuvuutta, yhteiskunnallista ja kansalaisten välistä, sekä valtion roolia prosessissa. Dominoimattomuuden ideaalin puitteissa henkilö on vapaa siinä määrin kuin hän ei ole alttiina arbitraariselle rajoittamiselle valtion tai toisten kansalaisten taholta. Oletetaan Pettitin mukaan, että tietynlaiset poliittiset instituutiot, eli kyseenalaistavan demokratian ideaalin mukaiset lainsäädäntö- ja päätöksentekoinstituutiot, estävät valtiota dominoimasta kansalaisiaan. Valtion tulee kuitenkin suojella kansalaisiaan poliittisin päätöksin ja toimin myös toisten kansalaisten harjoittamilta arbitraarisilta rajoituksilta. Joidenkin asioiden suhteen on yhteisten intressien valossa selvää, millaisin päätöksin tämä voidaan toteuttaa, mutta monissa tapauksissa päädyttäneen yksimielisyyden sijaan järkevään erimielisyyteen. Mikäli jokin ratkaisuehdotus olisi yhden perustellusta näkökulmasta dominointia ja toisen mukaan taas vastakkainen ehdotus, ei ole selvää, miten valinta näiden ehdotusten välillä tulisi dominoimattomuuden ideaalin puitteissa tehdä, tilanteessa, jossa ei ole yhtä yhteistä intressiä, johon tukeutuen kiista tulisi ratkaista. Dominointiin kun Pettitin mukaan riittää alttius toisten mielivaltaiselle häirinnälle, eli häirinnälle, jota ei voida oikeuttaa yhteisten intressien kautta. Toisaalta vastaavasti dominoinnin kiistämiseen riittää, että uskoo, että kyseessä olevan rajoittaminen voidaan oikeuttaa yhteisin intressein.⁶⁷

Näyttää siltä, että republikaaninen ideaali ei tarjoa ratkaisua järkevään erimielisyyteen. Jotta tästä määrittämättömyyden ongelmasta selvittäisiin, on päätöksentekoon otettava republikaanisen vapauden rinnalle muita kriteerejä.⁶⁸ Tällöin palataan vastaavaan ongelmaan kuin vapauden lajien rajanvedon yhteydessä: miten painottaa republikaanista vapautta suhteessa muihin elementteihin. Vaikka Pettitin republikaaninen vapauskäsitelmä auttaa eksplikoimaan monia vapauden tarkastelun kannalta relevantteja piirteitä, näyttää kuitenkin siltä, että tähän kysymykseen ei löydy republikaanisen vapauskäsitelmän puitteissa vastausta.

⁶⁶ McMahan 2005.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ibid.

Lähteet

- Berlin, Isaiah: Kaksi vapauden käsitettä. Teoksessa Juha Sihvola – Timo Soukola (toim.): Isaiah Berlin: *Vapaus, ihmisyys ja historia*. Alkuperäistekstistä Two Concepts of Liberty suomentanut Timo Soukola. Gaudeamus, Helsinki 2001 [1958], s. 44–102.
- Braithwait, John – Pettit, Philip: *Not Just Deserts. A Republican Theory of Criminal Justice*. Clarendon Press, Oxford 1990.
- Constant, Benjamin: The Liberty of the Ancients Compared with that of Moderns. Alkuperäistekstistä De la liberté des anciens comparée à celle des modernes kääntänyt Biancamaria Fontana. Teoksessa Fontana (toim.): *Political Writings*. Cambridge University Press, Cambridge 1988 [1819], s. 309–328.
- Daniels, Norman: Wide Reflective Equilibrium and Theory Acceptance in Ethics. *The Journal of Philosophy* 76 (1979), s. 256–282.
- Ferejohn, John: Pettit’s Republic. *Monist* 84 (2001), s. 77–97.
- Gaus, G. F.: *Contemporary Theories of Liberalism*. Sage Publications, Lontoo 2003.
- Held, David: *Models of Democracy*. Second Edition. Stanford University Press, Stanford 1996.
- Hobbes, Thomas: *Leviathan eli kirkollisen ja valtiollisen yhteiskunnan aines, muoto ja valta*. Alkuteoksesta (1651) *Leviathan, or the Matter, Forme, and Power of a Commonwealth Ecclesiasticall and Civil* suomentanut Tuomo Aho. Vastapaino, Tampere 1999.
- Kelly, Erin: Review of Philip Pettit’s ”Republicanism”. *The Philosophical Review* 108 (1999), s. 90–93.
- Kymlicka, Will: *Contemporary Political Philosophy*. Second Edition. Clarendon Press, Oxford 2001.
- Larmore, Charles: A Critique of Philip Pettit’s Republicanism. *NOUS-Supplement: Philosophical Issues* 11 (2001), s. 229–243.
- McMahon, Christopher: The Indeterminacy of Republican Policy. *Philosophy & Public Affairs* 33 (2005), s. 67–93.
- Mill, John Stuart: *Vapaudesta*. Alkuperäisteoksesta *On Liberty* suomentanut Niilo Liakka, käännöksen ajanmukaistanut Reima T. A. Luoto. Librum, Helsinki 1982 [1859].
- Mulhall, Stephen – Swift, Adam: *Liberals and Communitarians*. Second edition. Blackwell, Oxford 1997.
- Nozick, Robert: *Anarchy, State, and Utopia*. Basic Books, New York 1974.
- Patten, Alan: Review of Philip Pettit’s ”Republicanism”. *Political Studies* 46 (1998), s. 808–810.
- Pettit, Philip: Negative liberty, Liberal and Republican. *European Journal of Philosophy* 1 (1993), s. 15–38.
- Pettit, Philip: Freedom as Antipower. *Ethics* 106 (1996), s. 576–604.
- Pettit, Philip: *Republicanism. A Theory of Freedom and Government*. Oxford University Press, Oxford 1997.
- Pettit, Philip: Reworking Sandel’s Republicanism. Teoksessa Allen, Anita L. & Milton C. Regan, Jr (toim.): *Debating Democracy’s Discontent*. Oxford University Press, Oxford 1998, s. 40–59.
- Pettit, Philip: The Domination Complaint. *Nomos* 46 (2005), s. 67–93.
- Pulkkinen, Tuija: Kansalaisyhteiskunta ja valtio. Teoksessa Tuija Pulkkinen: *Valtio ja vapaus*. Tutkijaliitto, Helsinki 1989 [1987], s. 111–134.

- Rawls, John: *A Theory of Justice*. Revised Edition. Belknap Press, Cambridge 1999 [1971].
- Rousseau, Jean-Jacques: *Yhteiskuntasopimuksesta*. Alkuteoksesta (1762) *Du contrat social ou principes du droit politique* suomentanut J. V. Lehtonen. Karisto, Hämeenlinna 1997.
- Russello, Gerald J.: Liberal Ends and Republican Means. *Seton Hall Law Review* 28 (1997), s. 740–759.
- Sandel, Michael: *Democracy's Discontent*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge 1996.
- Sandel, Michael: Reply to Critics. Teoksessa Allen, Anita L. & Milton C. Regan, Jr. (toim.): *Debating Democracy's Discontent*. Oxford University Press, Oxford 1998, s. 319–335.
- Skinner, Quentin: *Liberty Before Liberalism*. Cambridge University Press, Cambridge 1998.
- Sreenivasan, Gopal: A Proliferation of Liberties. *Philosophy & Phenomenological Research* 63 (2001), s. 229–237.
- Taylor, Charles: What's Wrong with Negative Liberty. Teoksessa Charles Taylor: *Philosophy and the Human Sciences; Philosophical Papers 2*. Cambridge University Press, Cambridge 1985 [1979], s. 210–229.
- Wall, Steven: Republicanism. *Mind* 109 (2000), 640–644.
- Van Parijs, Philippe: Contestatory Democracy versus Real Freedom for All. Teoksessa: Ian Shapiro – Casiano Hacker-Cordón (toim.): *Democracy's Value*. Cambridge University Press, Cambridge 1999, s. 191–198.